

**DRUŠTENOPOVIJESNI TOTALITET I SEGMENTARNI SOCIJALITET
U ZNANSTVENOJ KONCEPTUALIZACIJI DRUŠTVENE
(KULTURNE) ANTROPOLOGIJE**

IGOR KARAMAN

Odsjek za povijest
Filozofski fakultet
Sveučilišta u Zagrebu
41 000 Zagreb, Đure Salaja 3

UDK 39: 001. 5
Izvorni znanstveni rad
Original scientific paper
Primljeno: 10. 06. 1990.
Odobreno: 18. 06. 1990.

Antropologija je po svom temeljnom određenju (koje se odražava i u nezinom nazivu) znanost o čovjeku. Budući da čovjek porijeklom pripada svijetu prirode, dok vlastitim povijesnim razvojem stvara svijet društva - stoga također antropologija u sebi nužno sadrži dvojno usmjerenje: kao prirodna antropologija obuhvaća znanstveno istraživanje čovjekovog prirodnog/tjelesnog bića, dok kao društvena (kulturalna) antropologija obuhvaća znanstveno istraživanje čovjekovog društvenog/duhovnog bića.

Od izuzetne je važnosti činjenica da ukupni prirodno-društveni povijesni razvojni tokovi oblikovanja, postojanja, djelovanja čovjeka nisu i ne mogu biti ograničeni samo na njegovu individualnu genezu, egzistenciju, funkciju. Naprotiv, ovi razvojni tokovi uvijek se ostvaruju u sklopu njegove kolektivne geneze, egzistencije, funkcije - u sklopu prirodne i društvene zajednice ljudi kao prirodnih bića i kao društvenih bića.

U skladu s rečenim, jezgru prirodne antropologije svakako tvori razmatranje razvojnih tokova čovjekovog individualnog prirodnog/tjelesnog bića (što bismo mogli nazvati bioantropologijom). Ali, prirodna antropologija u svojoj cjelini mora podjednak obuhvaćati razmatranje povijesnih razvojnih tokova čovjekovog kolektivnog prirodnog/tjelesnog bića, tj. povijesnih razvojnih tokova ukupne zajednice ljudi kao prirodnih bića. Da bi mogla uspješno ostvarivati sve složene ciljeve i zadatke, prirodnoj antropologiji neophodna je odgovarajuća interdisciplinarna suradnja i povezanost s ostalim prirodnim znanostima.

Dakako, jednako vrijedi također s obzirom na društvenu (kulturnu) antropologiju, kojoj je za uspješno ostvarivanje njezinih složenih ciljeva i zadataka neophodna odgovarajuća interdisciplinarna suradnja i povezanost s ostalim društvenim znanostima. Pošto ovdje želimo napose razmatrati *međudnose društvene (kulturne) antropologije sa socijalnom historijom*, potrebo je da približe osvijetlimo mjesto i ulogu ovih dviju naučnih disciplina u ukupnom sustavu društvenih znanosti.

U suvremenom svijetu svim društvenim znanostima bitnu značajku daju napori oko postignuća općeg i zajedničkog društveno-povijesnog pristupa raznovrsnim procesima/fenomenima, preko naslijeđenih uskih horizonata pojedinih znanstvenih disciplina. Takav pristup zasniva se na koncepciji **društveno povijesnog totaliteta**, što u sebi sadrži ukupnost svih širih ili užih područja ljudskoga života i rada. Odgovarajuću segmentarnu strukturu spomenutog totaliteta mogli bismo obuhvatiti putem slijedećih šest najkrupnijih oblasti postojanja i djelovanja ljudi u njihovoj društvenoj zajednici:

- Oblast koju nazivamo **ekonomijom** sadrži djelatnost ljudi usmjerenu na zadovoljavanje neophodnih materijalnih potreba njihove egzistencije i funkcije; suština ekonomskog segmenta je u *proizvodnji materijalnih dobara*.

- Oblast koju nazivamo **kulturom** sadrži djelatnost ljudi usmjerenu na zadovoljavanje njihovih duhovnih potreba; suština kulturnog segmenta je u *stvaranju duhovnih dobara*.

- Oblast koju nazivamo **politikom** sadrži djelatnost ljudi usmjerenu na osiguranje potrebnih uvjeta za materijalnu proizvodnju i duhovno stvaralaštvo; stoga politika sama po sebi ništa ne proizvodi i ne stvara, nego politički segment suštinski ima *instrumentalni značaj*.

- Pod utjecajem svih navedenih djelatnosti ljudi, nastaju među njima određeni složeni odnosi: ove obuhvaća oblast koju nazivamo **socijalitetom**; budući da se time iskazuje položaj pojedinaca ili skupina ljudi u društvu, socijalitetnom segmentu suštinski pripada *statusni značaj*.

- Ukupnost pripadnika prirodne zajednice ljudi označavamo stanovništvom/demosom; da bi se osigurala trajnost postojanja ove zajednice, neophodno je stalno obnavljanje prirodnog/tjelesnog bića ljudi kao njezinih pripadnika: stoga takvu djelatnost sadrži oblast koju nazivamo *demoreprodukcijom*.

- Ukupnost pripadnika društvenih zajednica ljudi označavamo stanovništvom/etnosom; da bi se osigurala trajnost postojanja ovih zajednica (npr. plemena, naroda, nacija), neophodno je stalno obnavljanje društvenog/duhovnog bića ljudi kao njihovih pripadnika: stoga takvu djelatnost sadrži oblast koju nazivamo *etnoreprodukcijom*.

Sve društvene znanosti međusobno suštinski povezuje njihov zajednički opći, okvirni predmet kojim se bave: globalna zajednica ljudi što je nazivamo društvom, u ukupnom vremenskom kontinuitetu njezina postojanja, te u prikazanom totalitetu svih segmenta ljudskog življenja i djelovanja. Podjela rada među društvenim znanostima - nastala u svrhu izgradnje što boljeg, što efikasnijeg teorijskog i metodološkog instrumentarija znanstvene spoznaje povijesnog razvoja društva - zasniva se na odgovarajućoj specijalizaciji u pogledu zadataka istraživanja i u pogledu načina ili sredstava istraživanja.

Spomenuta specijalistička podjela rada među društvenim znanostima provodi se napose u dva pravca:

- Prva se podjela provodi po **strukturnoj (segmentarnoj) dimenziji**, u skladu sa stvarnim strukturnim značajkama raznovrsnih širih ili užih oblasti života i aktivnosti ljudi tokom ukupnog povijesnog razvoja društva. Po takvoj podjeli, za znanstveno razmatranje pojedinih segmenata društvenopovijesnog totaliteta (ekonomije, kulture, politike, socijaliteta, demoprodukcije, etnoprodukcije) konstituiraju za sebe zasebne discipline.

- Druga se podjela provodi po **spoznajnoj dimenziji**, u ovisnosti o više ili manje produbljenoj razini spoznaje (misaone) apstrakcije kojom se vanjske značajke i obilježja konkretnih pojavnosti nastoje shvatiti u njihovoj unutrašnjoj bitnosti.

Pritom su na istraživanje konkretnih pojavnosti povijesnih zbivanja (događaja, institucija, odnosa, procesa, kriza, itd.), te na utvrđivanje zakonitosti koje determiniraju razvoj ovih konkretnih povijesnih pojavnosti, usmjerene *raznovrsne discipline historijskih znanosti*. Na toj spoznajnoj razini, prema zadatku odgovarajućeg osvjetljavanja pojedinih segmentarnih oblasti ljudskoga života i rada konstituiraju se primjerice: ekonomska historija, kulturna historija, politička historija, socijalna historija, demohistorija, etnohistorija.

Niz drugih temeljnih društvenih znanosti usmjeren je, pak, na dublju spoznajnu (misaonu) apstrakciju istih konkretnih pojavnosti povijesnih zbivanja - istražujući i proučavajući njihove tipološke izvedenice, te utvrđujući zakonitosti koje determiniraju razvoj ovih tipoloških izvedenica konkretnih povijesnih pojavnosti (događaja, institucija, odnosa, procesa, kriza, itd.).

Na toj spoznajnoj razini, također se segmentarno specijaliziraju i konstituiraju *raznovrsne discipline tipoloških društvenih znanosti* (primjerice: ekonomologija ili tzv. politička ekonomija, kulturologija, politologija, sociologija, demologija, etnologija).

Iz dosad rečenog možemo uočiti mjesto i ulogu **socijalne historije** u ukupnom sustavu društvenih znanosti. Socijalna historija predstavlja zasebnu znanstvenu disciplinu, koja (na spoznajnoj razini historijskih znanosti) razmatra socijalitetni segment društvenopovijesnog totaliteta. Stoga je njezin suštinski zadatak da istražuje konkretne povijesne pojavnosti, s obzirom na razvoj statusnih značajki i obilježja pojedinaca ili skupina ljudi u njihovoj društvenoj zajednici.

Međutim, iz dosad rečenog još nismo mogli uočiti mjesto i ulogu **društvene (kulturne) antropologije** u ukupnom sustavu društvenih znanosti. U tu svrhu potrebno je da našu pažnju obratimo onoj specijalističkoj podjeli rada među društvenim znanostima, što se provodi po *trećoj ili procesnoj (kronološkoj) dimenziji*.

Takva specijalizacija proizlazi iz temeljne činjenice da se ukupni razvoj ljudske zajednice ostvaruje putem raznovrsnih susljednih društvenih sistema; ovi sistemi ujedno označuju slijed procesnih etapa ili kronoloških epoha u sklopu ukupnosti društvenopovijesnog razvoja.

Spomenuti društveni sistemi po svojim bitnim značajkama i obilježjima uvijek iskazuju mnogobrojne, duboke, dalekosežne različitosti. Stoga se slijedom njihovog ostvarivanja ujedno suštinski mijenjaju opći uvjeti egzistencije i funkcije ljudi - uzrokujući jed-

nako tako mnogobrojne, duboke, dalekosežne promjene ljudskog ponašanja i djelovanja (od jedne do druge procesne etape, od jedne do druge kronološke epohe). Pritom, svi oni razvojni tokovi ljudskog ponašanja i djelovanja što su uvjetovani smjenjivanjem društvenih sistema predstavljaju predmet znanstvenog istraživanja za odgovarajuće segmentarne znanstvene discipline historijskih ili tipoloških znanosti.

No, ovdje treba naglasiti kako ukupnost ljudskog ponašanja i djelovanja ne proizlazi isključivo iz ocrtanih procesnih (kronoloških) determinanti, jer nije uvjetovana samo smjenom raznovrsnih susljednih društvenih sistema. Naprotiv, ponašanje i djelovanje ljudi u sklopu svih raznovrsnih susljednih društvenih sistema znatnim je dijelom uvjetovano primarnom konstantnom determinantom, koju tvori izvorna dvojna cjelina (prirodno-društvenog, ili tjelesno-duhovnog) *čovjekovog bića*. Dakako, razvojni tokovi takvog ljudskog ponašanja i djelovanja također po svojim vanjskim pojavnostima podliježu utjecaju različitih procesnih (kronoloških) determinanti - ali njihova unutrašnja bitnost proizlazi iz primarne konstantne determinante.

Pri tome, upravo oni razvojni tokovi ljudskog ponašanja i djelovanja što su uvjetovani izvornom dvojnomo cjelinom *čovjekova bića*, predstavljaju predmet znanstvenog istraživanja za društvenu (kulturnu) antropologiju.

Iako na taj način društvena antropologija načelno usmjerava svoj interes prema svim područjima života i rada ljudi, ipak valja istaknuti kako njezina praktična prisutnost u znanstvenom proučavanju nije kod svih područja podjednaka. Budući da predmet ove znanstvene discipline suštinski tvori ljudsko ponašanje i djelovanje koje proizlazi iz primarne konstantne determinante, njezina znatnija ili skromnija važnost uvijek nužno ovisi o značenju udjela takvog ljudskog ponašanja i djelovanja u sklopu pojedinih raznovrsnih segmentarnih oblasti društvenopovijesnog totaliteta.

Prema marksističkom svjetonazoru, smjena susljednih društvenih sistema (tj. procesnih etapa ili kronoloških epoha) temelji se na razvojnim tokovima scijentifikacije i tehnifikacije privredne aktivnosti ljudi, što osigurava postupan ali stalan napredak u zadovoljavanju njihovih materijalnih potreba. S obzirom da je za ukupnost ljudske egzistencije i funkcije (podjedno u oblasti ekonomije, kulture, politike, socijaliteta, demoreprodukcije, etnoreprodukcije) u većoj ili manjoj mjeri neophodna odgovarajuća materijalna osnova - stoga se, u skladu s ostvarenim razvojnim tokovima scijentifikacije i tehnifikacije privrede, ujedno uvijek mijenjaju opći uvjeti za ukupnost ljudske egzistencije i funkcije. Dosljedno tome, utjecaj procesnih (kronoloških) determinanti ljudskog ponašanja i djelovanja osjeća se također u većoj ili manjoj mjeri kod svih navedenih oblasti.

Ipak, pritom se s obzirom na ljudsko ponašanje i djelovanje očituju - od jednog do drugog segmenta totaliteta - znatne razlike u pogledu međuodnosa utjecaja procesnih (kronoloških) determinanti i utjecaja primarne konstantne determinante. Što je egzistencija i funkcija ljudi u pojedinom segmentu više ovisna o neophodnoj materijalnoj osnovi, time je utjecaj procesnih (kronoloških) determinanti jači, a utjecaj primarne konstantne determinante ograničeniji. Nasuprot tome, što je egzistencija i funkcija ljudi u nekom segmentu manje ovisna o odgovarajućoj materijalnoj osnovi, time je utjecaj procesnih (kronoloških) determinanti slabiji, a utjecaj primarne konstantne determinate opsežniji i

snažniji.

U tom smislu možemo nesumnjivo ustvrditi kako su smjenjivanjem susljednih društvenih sistema u najvećoj mjeri determinirani razvojni tokovi ljudskog ponašanja i djelovanja u ekonomskoj oblasti - dok je, naprotiv, utjecaj primarne konstantne determinante (ili: izvorne dvojne cjeline čovjekovog bića) najopsežnije i naj snažnije prisutan u kulturnom segmentu društvenopovijesnog totaliteta.

Iz rečenog možemo zaključiti da znanstvenom istraživanju što se ostvaruje s gledišta društvene antropologije pripada najveća važnost upravo s obzirom na spomenuti kulturni segment društvenopovijesnog totaliteta. Zato se u dosadašnjoj literaturi ukupnost društvene antropologije često označava i kao kulturna antropologija - iako stvarno kulturna antropologija predstavlja samo jedan (iako veoma važan) segment spomenute ukupnosti društvene antropologije.

Drugi važan segment društvene antropologije predstavlja socioantropologija, koja je usmjerena prema znanstvenom istraživanju utjecaja primarne konstantne determinante (tj. izvorne dvojne cjeline čovjekovog bića) na povijesne razvojne tokove ponašanja i djelovanja ljudi u socijalitetnoj oblasti.

Iz toga ujedno uočavamo odgovarajući međuodnos socioantropologije sa socijalnom historijom. Naime, socijalna historija također je usmjerena prema istoj oblasti, ali s gledišta historijskih znanosti. To znači, da je ova znanstvena disciplina - za razliku od socioantropologije - prvenstveno usmjerena prema znanstvenom istraživanju onih povijesnih razvojnih tokova ponašanja i djelovanja ljudi u socijalitetnoj oblasti što proizlaze iz smjene susljednih društvenih sistema, dakle iz utjecaja procesnih (kronoloških) determinanti.

Valja ovdje istaknuti kako se navedenim izravnim međuodnosom dviju segmentarnih znanstvenih disciplina (tj. socijalne historije i socioantropologije) ne iscrpljuje važnost socijalne historije za antropološke znanosti. Naprotiv, socijalnoj historiji pripada izuzetno značenje za ukupnost društvene antropologije, jer joj jednako izuzetno značenje pripada u sklopu ukupnosti historijskih znanosti.

Naime, oblast socijalnih odnosa tvori naročitu važnu sastavnicu društvenopovijesnog totaliteta, pošto se u praksi upravo putem toga segmenta (statusnog karaktera) prelama ju i uzajamno oploduju utjecaji iz svih ostalih područja ljudskoga života i rada. Zato je za znanstveno osvjetljavanje ukupnosti i cjelovitosti društvenopovijesnih razvojnih tokova neophodno da se njihov totalitet sagledava kroz prizmu segmentranog socijaliteta - kroz prizmu socijalnih odnosa među ljudima u njihovoj zajednici. Dosljedno tome, *socijalna historija ima istaknuto mjesto i ključnu ulogu u naporima oko postignuća produbljene znanstvene spoznaje tisućljetnog hoda čovječanstva, podjednak u sklopu historijskih i antropoloških znanosti.*

S obzirom na ocrtano značenje socijalne historije za društvenu (kulturnu) antropologiju, ukazat ćemo još ukratko na neka temeljna tematska/ problematska usmjerenja ove znanstvene discipline.

Znanstveno istraživanje segmentarnog socijaliteta suštinski provode socijalna historija (na razini povijesne prakse) i sociologija (na razini teorijskih tipoloških izvedenica).

Pri tome je potrebno razlikovati povijesne procese/fenomene koji proizlaze iz odnosa

segmentiranog socijaliteta s ukupnošću društvenopovijesnog totaliteta (te iskazuju socijalitetno stanje ljudi u sklopu njihove društvene zajednice), i procese fenomene koji se ostvaruju u užem sklopu ove oblasti (te proizlaze iz života i aktivnosti ljudi kao pojedinaca ili skupina):

- Kod prvog slučaja radi se o procesima/fenomenima što određuju socijalnu (klasnu) strukturu unutar pojedinih susljednih društvenih sistema.

- Kod drugog slučaja radi se o teritorijalnim značajkama socijaliteta, o organizaciji ljudskog života i rada u naseobinama ili regijama (kao temeljnim jedinicama u kojima se ostvaruje socijalitetna egzistencija i funkcija pojedinaca ili skupina ljudi). Adekvatna konceptualizacija znanstvenih istraživanja s obzirom na ovaj teritorijalni aspekt segmentarnog socijaliteta može se postići povezivanjem modela centraliteta naselja i modela regionaliteta teritorija u odgovarajuću cjelinu.

Vrijedi zaključno napomenuti kako su oba navedena kompleksa socijalitetnih procesa/fenomena relevantna također za suvremenu znanstvenu konceptualizaciju društvene (kulturne) antropologije. Teritorijalni aspekti od osobitog su značenja pri osvjetljavanju ponašanja i djelovanja pojedinaca ili skupina ljudi u sklopu datoga poretka, dok su strukturalni aspekti napose bitni za razmatranje ljudskog ponašanja ili djelovanja u smjeni raznovrsnih susljednih društvenih sistema.

SOCIOHISTORICAL TOTALITY AND SEGMENTARY SOCIALITY IN THE SCIENTIFIC CONCEPTUALISATION OF SOCIAL (CULTURAL) ANTHROPOLOGY

Summary

Anthropology is the science of man. Since the man belongs by his origin to the world of nature, while by his own historical development he creates the world of society, anthropology has a double orientation: as natural anthropology it studies the natural/bodily being of man, while as social (cultural) anthropology it studies the social/spiritual being of man.

A fact of extreme importance is that the entire natural and social historical developments of the existence and activity of man occur within a natural and social community of people (i. e. within community of people as natural and *social beings*).

Conformably to the above, the core of natural anthropology lies in the study of historical developments of the individual natural/bodily being of man (what we could call bio-anthropology). Interdisciplinary cooperation with other natural *sciences is indispensable to natural anthropology.*